

Malin Junestav, gästredaktör

I mars 2009 gick det ekonomisk-historiska årsmötet av stapeln i Uppsala, med en mängd olika sessioner som representerade minst lika många forskningsinriktningar inom ekonomisk historia – otvivelaktigt en av de bredaste akademiska disciplinerna. En av dessa sessioner var kanske ännu bredare än de andra och gick under temat *Ohälsa och arbetsliv* (i ett historiskt perspektiv). Ohälsa i sig är ett begrepp som är både kulturellt betingat och vetenskapligt omstritt. Är det arbetet och arbetslivet i sig som bidrar till den ökande ohälsan under 1990- och första delen av 2000-talet? Eller finns det andra förklaringar? Såväl professor Töres Theorell som jag själv tar i våra artiklar upp just detta om hur ohälsan förstås och diskuteras i den allmänna debatten. Ur Theorells stressmedicinska perspektiv finns det möjlighet att mäta dessa utslag i individuell stress och ohälsa liksom även en möjlighet att teoretiskt koppla detta till en faktisk utveckling på samhällsnivå.

Sessionen tillägnades ”folkhälsan” i vid bemärkelse och med ett historiskt perspektiv. Under industrisamhällets epok (som ju fortfarande pågår i delar av världen) var det kroppsliga skador och förslitning, sjukdomar till följd av en fysiskt tung och ofta farlig arbetsmiljö som stod i centrum i folkhälsofrågan. Undernäring, dålig hygien och kunskap om smittospridning och liknande var också centrala frågor för folkhälsoarbetet. Det generella mönstret var och är fortfarande att fattigdom och ohälsa går hand i hand, vilket innebär att materiell ojämlikhet avspeglas i ojämlikhet i hälsa. Den så kallade nya ohälsan, kopplad till den snabba teknologiska omställningen och en kraftfull omvandling av arbetslivet mot det så kallade informations- och tjänstesamhället, visar till vissa delar andra mönster och hälsoproblem än de som var centrala under föregående epoker. Vissa forskare menar att hjärt- och kärlsjukdomar och (stressrelaterade) depressioner kommer att vara några av de viktigaste sjukdomsorsakerna under över-skådlig framtid.

Malin Junestav, FD i ekonomisk historia, forskare, Uppsala universitet (tidigare IFAU) samt Mälardalens högskola
malin.junestav@ekhist.uu.se

I detta temanummer av *Arbetsmarknad & Arbetsliv* presenteras fyra papper från sessionen *Ohälsa och arbetsliv*.

Malin Junestavs artikel handlar om sjuk-skrivning som politiskt problem med analys av sociala normer, institutionell förändring och det politiska språket. Under 2000-talet har frågan om bedömning av arbetsförmåga blivit en central politisk frågeställning i ljuset av de höga ohälsotalen. Denna problematik hänger också samman med ökade aktiveringskrav inom socialpolitiken som helhet. Ekonomiska ersättningar och bidrag har i sti-

gande utsträckning handlat om att definiera rättigheter såväl som skyldigheter inom de sociala transfereringssystemen. Dessa system fungerar som kommunicerande kärl, vilket innebär att förändrade regelverk för ersättningar på ett område ofta innebär en överflyttning av försörjningsansvaret till ett annat bidrags- eller ersättningssystem. Artikeln handlar om de formella och informella institutionella förändringar som ägt rum på sjukskrivningspolicyns område sedan 1990-talet.

Helena Olofsdotter Stensötas artikel ställer frågan huruvida socialförsäkringsadministrationen är politisk och artikeln handlar om attityder bland försäkringskassans handläggare och om betydelsen av politiska ”vänster”- respektive ”höger”-attityder för utfallet i form av sjukskrivningar. Artikeln undersöker effekterna av anställdas värderingar när det gäller utfallet av olika välfärdspolitiska åtgärder på regional nivå – i detta fall sjukförsäkringssystemet.

I sin analys av den nya arbetsmarknaden och stress beskriver Töres Theorell förändringarna i den svenska ekonomiska politiken mellan 1980- och 1990-talet och dess betydelse för utvecklingen på arbetsmarknaden. Från att politiken dessförinnan varit inriktad på hög sysselsättning ändrades fokus till bekämpandet av inflation. Man betonade betydelsen av effektivitet, vilket i sin tur ledde till stora förändringar i offentlig sektor. Parallellt med dessa skeenden hade vi en mycket intensiv teknologisk utveckling som revolutionerade informationsteknologi, sjukvård och stora delar av administrationen. I arbetslivet intensifierades arbetet kontinuerligt under hela 1990-talet fram till ungefär 2003. För landstings- och kommunanställda, och då särskilt bland kvinnor, försämrades upplevelsen av kontrollmöjligheter i arbetet från 1997 och fram till början av 2000-talet. Särskilt i dessa grupper såg vi under slutet av 1990-talet en kraftig ökning i förekomst av arbetsrelaterade psykiska besvär och även i långtidssjukfrånvaro.

Annamaria Westregård behandlar de nya reglerna om sjukpenning ur både ett arbetsrättsligt och ett förvaltningsrättsligt perspektiv. Arbetsgivarnas ökade ansvar för arbetstagarnas hela livssituation i form utbetalning av sjuklön och genomförande av rehabilitering har påverkat parternas inbördes avtalsrelation. Anställningen liknar alltmer ett statusförhållande och inte ett kontraktsförhållande. Trots detta har anställningstryggheten för sjuka arbetstagare i praktiken blivit betydligt svagare på senare år. Reglerna om rehabilitering och arbetsträning har ett förvaltningsrättsligt ursprung, medan reglerna om omplacering och förändring av arbetsuppgifterna är civilrättsliga. Detta innebär i praktiken att samma faktiska situation regleras på olika håll i rättsystemet. I vissa fall kommer arbetsrätt och förvaltningsrätt i konflikt med varandra. Genom arbetsgivarens rehabiliteringsskyldighet och förändringarna i sjukförsäkringssystemet har den sedan länge gällande huvudregeln att sjukdom inte är saklig grund för uppsägning urholkats betänkligt av en rad omfattande undantag.